

Ironia w twórczości Nowej Fali jako narzędzie do walki o człowieczeństwo

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Ryszard Krynicki, *Strzępy listu miłosnego*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Kraków 2014, s. 21.
- Źródło: Stanisław Barańczak, *Przystłowiowa bawełna*, [w:] tegoż, *Wiersze zebrane*, Kraków 2007, s. 179.
- Źródło: Ewa Lipska, *Egzamin*, [w:] tegoż, *Literatura współczesna „źle” obecna w szkole. Antologia tekstów literackich i pomocniczych dla klas maturalnych*, oprac. B. Chrzastowska, Wrocław 1991, s. 85–86.
- Źródło: Piotr Łaguna, *Ironia jako postawa i jako wyraz*, Kraków 1984, s. 24.
- Źródło: Piotr Łaguna, *Ironia jako postawa i jako wyraz*, Kraków 1984, s. 24.
- Źródło: Stanisław Barańczak, *Sześćdziesiąt osiem*, [w:] tegoż, *Etyka i poetyka*, Kraków 2009, s. 302.
- Źródło: Adam Zagajewski, *Jak wygląda człowiek który ma rację*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Kraków 2010, s. 30.
- Źródło: Adam Zagajewski, *Sklepy mięsne*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Kraków 2010, s. 33.
- Źródło: Adam Zagajewski, *Komunikat*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Kraków 2010, s. 45.
- Źródło: Adam Zagajewski, *Mała piosenka o cenzurze*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Kraków 2010, s. 49.

- Źródło: Ewa Lipska, *Kogut*, 1972.
- Źródło: Michał Głowiński i in., *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2002, s. 222: *ironia romantyczna*.
- Źródło: Stanisław Barańczak, *Spójrzmy prawdzie w oczy*, [w:] Stanisław Barańczak, *Wybór wierszy i przekładów*, Warszawa 1997, s. 70.
- Źródło: Stanisław Barańczak, *Określona epoka*, [w:] tegoż, *Wybór wierszy i przekładów*, Warszawa 1997, s. 140.
- Źródło: Stanisław Barańczak, *Garden party*, [w:] Stanisław Barańczak, *Wybór wierszy i przekładów*, Warszawa 1997, s. 256.
- Źródło: Włodzimierz Bolecki, *Język jako świat przedstawiony. O wierszach Stanisława Barańczaka*, „Pamiętnik Literacki” 1985, nr 2, s. 155–157.
- Źródło: Stanisław Barańczak, *Protokół*, [w:] Stanisław Barańczak, *Wybór wierszy i przekładów*, Warszawa 1997, s. 68.
- Źródło: Anna Wojciechowska, *Uwarunkowania zewnętrzne a realizacja wzorca gatunkowego protokołu*, „Język a Kultura” 2012, t. 23, s. 121–122.

Ironia w twórczości Nowej Fali jako narzędzie do walki o człowieczeństwo

Ulica Marszałkowska 72, zdjęcie z 1968 roku
Źródło: domena publiczna.

W poezji polskiej począwszy od lat 60. XX wieku na pierwszy plan wysunęły się aktualne problemy polityczne i społeczne, wynikające z życia w niedemokratycznym ustroju. Poeci dążyli do zdemaskowania narzucanej społeczeństwu wizji rzeczywistości i obnażali mechanizmy tworzenia języka propagandy. Ich bronią często stawała się ironia. Poezja Nowej Fali wykorzystywała ironię, by inteligentnie rozbrajać dominujący przekaz i odkrywać wszechobecny fałsz. Była to forma buntu, sposób walki o wolność i zachowanie zagrożonych wartości.

Twoje cele

- Przeanalizujesz funkcje ironii.
- Dostrzeżesz przejawy ironii w poezji Nowej Fali.
- Wyjaśnisz, z jakiego powodu poeci Nowej Fali eksperymentowali z formą komunikatów urzędowych i prasowych.

Kontekst pokoleniowy – Marzec 1968

Poetów pochodzących z ośrodków akademickich Krakowa, Poznania, Warszawy i Łodzi połączył bunt studencki znany pod nazwą „Marzec 1968”. Młodzież akademicka wystąpiła wówczas przeciwko represjom politycznym i cenzurze. Bezpośrednią przyczyną zająć było zdjęcie z afisza *Dziadów* Adama Mickiewicza w reżyserii Kazimierza Dejmka, granych w Teatrze Narodowym w Warszawie. Na uniwersytetach doszło wówczas do demonstracji i strajków, które zostały brutalnie stłumione. Wobec uczestników protestów stosowano represje: aresztowania, relegowanie z uczelni, zwolnienie z pracy, zakaz publikacji dla protestujących pisarzy. Atak władz został skierowany w stronę inteligencji, a także – osób pochodzenia żydowskiego, które obarczono winą za ówczesny kryzys. W [propagandzie](#) znalazł wyraz szczególnie zjadły antysemityzm. Efektem tych działań władz była emigracja tysięcy Polaków pochodzenia żydowskiego. Marzec 1968 i następujące po nim miesiące uchodzą za jeden z najbardziej ponurych epizodów w historii PRL.

Dla zainteresowanych

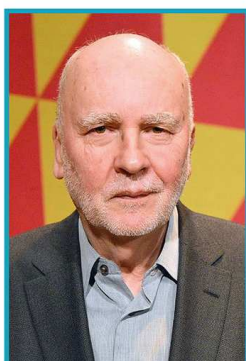
- [Odkłamywanie świata w poezji Nowej Fali](#)
- [Program Nowej Fali w ujęciu Stanisława Barańczaka](#)

Poezja jako komentarz

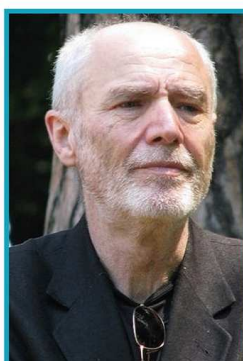
Twórczość poetów debiutujących około 1968 roku była komentarzem do sytuacji społecznej i politycznej Polski w czasach PRL. W ich wierszach demaskowane były kłamstwa władzy i manipulacja społeczeństwem. Stanisław Barańczak, Adam Zagajewski, Ryszard Krynicki i Ewa Lipska prowadzili rodzaj intelektualnej gry z odbiorcą.

Stanisław Barańczak
(1946–2014)

Adam Zagajewski
(1945–2021)

Ryszard Krynicki
(ur. 1943)

Ewa Lipska
(ur. 1945)

Od lewej: Stanisław Barańczak, Adam Zagajewski, Ryszard Krynicki i Ewa Lipska

Sięgali do powtarzanych bezmyślnie kalk językowych, by ujawnić inne znaczenie, zwykle niezauważane przy mechanicznym używaniu języka. Stanisław Barańczak, gdy pisał w wierszu *Spójrzmy prawdzie w oczy*: „stańmy na wysokości / oczu”, nawiązywał do frazeologizmu „stanąć na wysokości zadania”. Kiedy „stanie się na wysokości oczu”, można dostrzec to, czego nie widać z innej perspektywy, zdemaskować przymus i zniewolenie, fałsz świata. Podobnie w utworze Ryszarda Krynickiego *Język to dzikie mięso*: „knebel, który dławi / powstania słów” nawiązuje do zwrotu o „zdławionych powstaniach”, w które obfitowała polska historia. Poeta sugeruje, że słowa prawdy są podobnie dławione. Ta gra słów to zarazem demaskacja fałszu w życiu społecznym.

Ironia jako postawa

Istnieje wiele sposobów poetyckiego demaskowania fałszu rzeczywistości. Poeci Nowej Fali jako główne narzędzie do tego celu wybrali ironię. Warto zwrócić uwagę, że ironia rozpatrywana jest jako środek wyrazu, ale także jako postawa społeczna. Jak pisze badacz ironii Piotr Łaguna:

((Piotr Łaguna

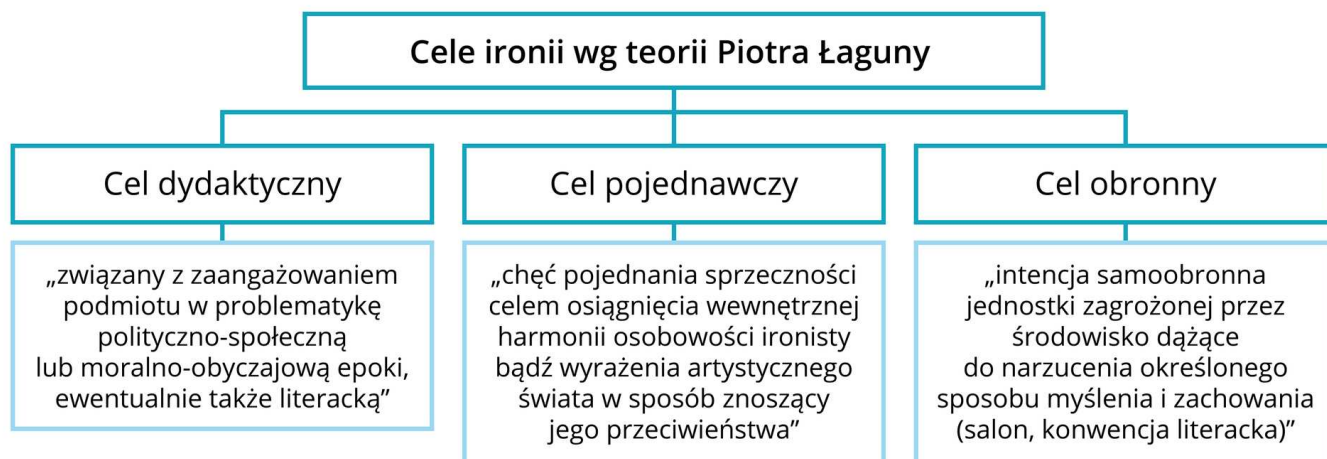
Ironia jako postawa i jako wyraz

(...) można mówić o postawie ironicznej jako wyniku działania konkretnych bodźców środowiskowych (potrzeba obrony jednostki przed agresywnością otoczenia, złośliwa intencja polemiczna) oraz jako konsekwencji przyjęcia określonego sposobu widzenia świata, odczucia logiki zjawisk, nieustannej konfliktowości ludzkiego bytu, mechanizmu kształtowania się rzeczywistości historycznej epoki.

Źródło: Piotr Łaguna, *Ironia jako postawa i jako wyraz*, Kraków 1984, s. 24.

Celowość ironii

Według teorii Piotra Łaguny – teoretyka ironii literackiej – stosowanie tego środka wyrazu ma kilka celów, m.in.:

Źródło cytatów: Piotr Łaguna, *Ironia jako postawa i jako wyraz*, Kraków 1984, s. 40–41.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Trzeba pamiętać, że przedstawiciele Nowej Fali tworzyli w bardzo trudnych czasach, w okresie PRL, który charakteryzował się propagandową polityką. Poeci sprzeciwiali się władzy, która nie chroniła prawa jednostki do wolności, dlatego można przyjąć, że w twórczości Nowej Fali dominuje cel dydaktyczny.

Ironia w poetyce Nowej Fali

Językiem ironii posługuje się na przykład Ewa Lipska w wierszu *Egzamin*, ukazującym absurdalną sytuację ofiarowania narodu królowi, zwycięzcy konkursu na króla:

((Ewa Lipska

Egzamin

Egzamin konkursowy na króla
wypadł doskonale.

Zgłosiła się pewna ilość królów
i jeden kandydat na króla.

Królem wybrano pewnego króla
który miał zostać królem.

Otrzymał dodatkowe punkty za pochodzenie
spartańskie wychowanie
i za uśmiech
ujmujący wszystkich za szyję.

Z historii odpowiadał
ze świetnym wyczuciem milczenia.

Obowiązkowy język
okazał się jego własnym.

Gdy mówił o sprawach sztuki
chwycił komisję za serce.

Jednego z członków komisji
chwycił odrobinę za mocno.

Tak
to na pewno był król.

Przewodniczący komisji
pobiegł po naród
aby móc uroczyście
wręczyć go królowi.

Naród
oprawiony był
w
skórę.

Źródło: Ewa Lipska, *Egzamin*, [w:] tegoż, *Literatura współczesna „źle” obecna w szkole. Antologia tekstów literackich i pomocniczych dla klas maturalnych*, oprac. B. Chrzastowska, Wrocław 1991, s. 85–86.

Inaczej wybrzmiewa ironia w utworze Adama Zagajewskiego *Kłęska*, który rozpoczyna się gorzkim zdaniem: „Naprawdę umiemy żyć dopiero w kłęsce”. Natomiast wiele wierszy Stanisława Barańczaka to ironiczne ośmieszenie tak [nowomowy](#), jak bezmyślnego posługiwania się językiem, który traci jakikolwiek sens. Ironia pod piórem poetów przestała być jedynie tropem retorycznym, a stała się narzędziem walki o ocalenie wartości, w tym przede wszystkim prawdy.

Materiałem poetyckim dla twórców Nowej Fali były teksty z gazet i innych mediów, w których ówczesna władza posługiwała się kłamstwem w celach [propagandowych](#). Zadaniem ich było zdemaskowanie tego fałszu przy pomocy, między innymi, ironii:

Stanisław Barańczak

“Sześćdziesiąt osiem

Zauważmy jak wiele w poezji Pokolenia’68 wierszy które w gruncie rzeczy stanowią **stylizację** na notatkę prasową, tytuł artykułu, przemówienie, ulotkę, ankietę personalną, protokół zebrania, **inserat**. Jednym słowem, wszelkie odmiany słowa oficjalnego, autorytatywnego i masowo upowszechnianego. I jednocześnie: jak niezmienna jest w tych stylizacjach tendencja do krytycyzmu i skompromitowania słowa oficjalnego niejako «od wewnątrz» przez samo wykazanie jego wewnętrznej absurdalności czy oderwania od realnego świata zjawisk społecznych (...).

Źródło: Stanisław Barańczak, *Sześćdziesiąt osiem*, [w:] tegoż, *Etyka i poetyka*, Kraków 2009, s. 302.

Słownik

ironia

(gr. *eironeía* – przestawianie, pozorowanie) – drwina, złośliwość lub szyderstwo ukryte w wypowiedzi pozornie aprobującej, nadanie wypowiedzi odwrotnego sensu w stosunku do tego, co wynika ze znaczenia użytych słów, na przykład w celu ośmieszenia poglądów czy cech rozmówcy lub pokazania dystansu wobec osób czy zjawisk; wypowiedź zawierająca ironię najczęściej jest krytyką lub naganą, która przyjmuje formę pozornej pochwały; ironia jest narzędziem literackim, w którym wybrane słowa są celowo używane do wskazania znaczenia innego niż dosłowne, można wyróżnić ironię słowną i sytuacyjną

nowomowa

(ang. *New Speak*) – język władzy totalitarnej, służący indoktrynacji obywateli; określenie ukuł George Orwell w powieści *Rok 1984*

oksymoron

inaczej antylogia, epitet sprzeczny; figura retoryczna tworzona przez dodanie do wyrazu określenia sprzecznego ze znaczeniem tego wyrazu, np. sucha woda

poezja lingwistyczna

(łac. *lingua* – język) – poezja poddająca analizie język pozaliteracki, zwłaszcza codzienny, kolokwialny

propaganda

(łac. *propagare* – rozkrzewiać, rozszerzać, rozciągać) – rodzaj perswazji, która służy do zmiany w odbiorcach ich przekonań lub nakłonieniu ich do przyjęcia jakiejś racji bez względu na ich prawdziwość

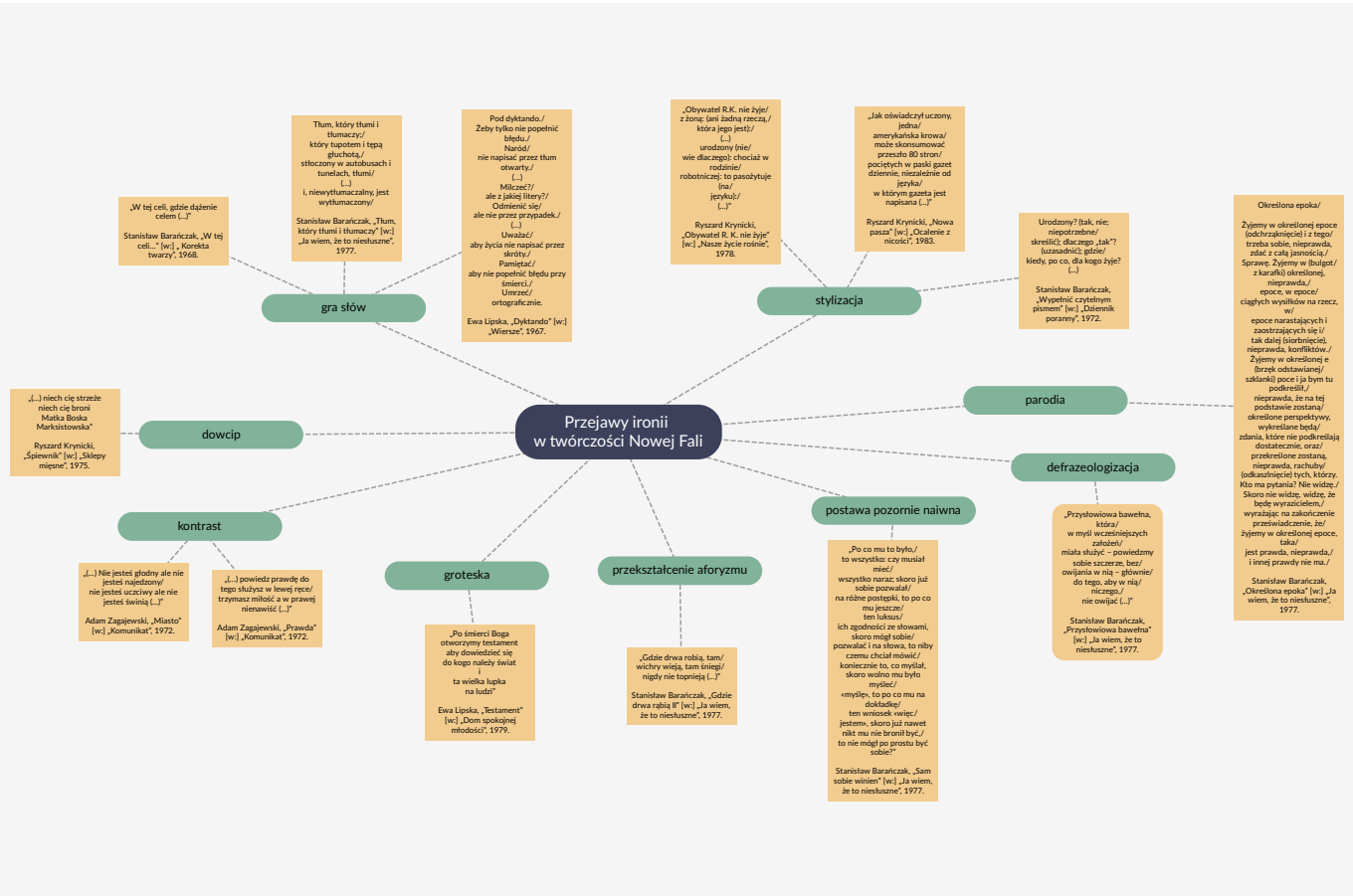
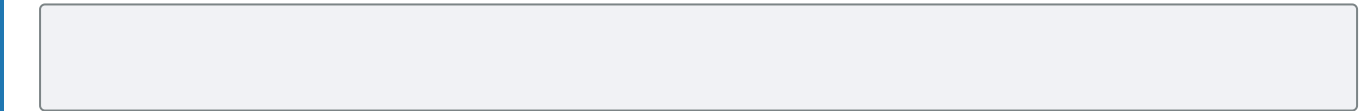
stylizacja językowa

nadanie tekstowi cech językowych właściwych innemu stylowi; ze względu na użycie typowych dla stylu wzorcowego form wyróżnia się: archaizację, dialektyzację, kolokwializację (czyli użycie form pochodzących z języka potocznego)

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli oraz słownikiem pojęć. Wyjaśnij, jaką funkcję pełni i na czym polega ironia w zaproponowanych cytatach.

Polecenie 2

Sformułuj tekst interpretacyjny na temat ironii w twórczości Nowej Fali w kontekście sytuacji społeczno-politycznej w okresie PRL. Użyj wybranych cytatów zaprezentowanych w mapie myśli.

aforyzm

zwięzłe sformułowanie ogólnej myśli moralnej, filozoficznej, psychologicznej, estetycznej, politycznej i innej, łączące odkrywczość spojrzenia z wyrazistością stylu

defrazeologizacja

zabieg polegający na przedstawieniu dosłownego znaczenia elementów składających się na związek frazeologiczny

gra słów

(ang. *word-play*, *play on words*) – zabieg językowy polegający na zestawieniu słów o podobieństwie brzmieniowym; celem tego zabiegu jest podkreślenie znaczeń słów, ale także ich wieloznaczności prowadzącej do np. kontrastu, paradoksu

groteska

(fr. *grotesque* – dziwaczny, dziwaczność) – określenie szczególnego rodzaju komizmu, którego właściwością jest odrzucenie przyjętych zasad prawdopodobieństwa, prowadzące do powstania zdeformowanego, obrazu rzeczywistości; charakterystyczne dla groteski jest współwystępowanie elementów tragizmu i komizmu, czy kontrastu, które służą celom satyrycznym lub parodystycznym; utwór literacki o elementach komicznie przejawionych, nieprawdopodobnych, karykaturalnych

paradoks

(gr. *parádoxos* – nieoczekiwany, nieprawdopodobny, zadziwiający) – zaskakujące twierdzenie, często sprzeczne z powszechnie przyjętą opinią; także twierdzenie logiczne prowadzące do zaskakujących i sprzecznych wniosków

parodia

(gr. *parōidia* – komiczna przeróbka poważnego utworu) – świadome naśladowanie danego wzorca literackiego (dzieła, stylu, gatunku), które dzięki celowemu wyostrzeniu jego cech formalno-stylistycznych oraz zmianie tematycznej i ideowej (parafraza) prowadzi do efektów ludycznych, satyrycznych lub polemicznych. Parodia jako odmiana stylizacji, tzn. jako komiczne (lub tylko krytyczne) naśladowanie wyrazistych i rozpoznawalnych wzorców stylistycznego ukształtowania wypowiedzi jest ważną techniką artystyczną, występującą w całych dziejach nowożytnej literatury

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Sprawdź swoją wiedzę o Nowej Fali. Zaznacz prawdziwe stwierdzenia.

☐ Nowa Fala to inaczej Pokolenie'68.

☐ Nazwa pokolenia zawiera numer porządkowy kolejnego pokolenia w literaturze współczesnej.

☐ Przedstawiciele Pokolenia'68 jako główny materiał poetycki traktowali język, kalki językowe, język propagandy, nowomowę.

☐ Do Pokolenia'68 należeli: Antoni Słonimski, Julian Tuwim, Jarosław Iwaszkiewicz, Jan Lechoń, Kazimierz Wierzyński.

☐ Nazwa pokolenia wywodzi się ze wspólnego przeżycia historycznego.

☐ Do Pokolenia'68 należeli m.in.: Ewa Lipska, Stanisław Barańczak, Adam Zagajewski, Julian Kornhauser.

Zapoznaj się z definicją protokołu. Rozstrzygnij, czy wiersz Stanisława Barańczaka spełnia cechy gatunkowe protokołu.

((Anna Wojciechowska

Uwarunkowania zewnętrzne a realizacja wzorca gatunkowego protokołu

[...] protokół [to] forma wypowiedzi zaliczana do stylu kancelaryjnego lub szerzej – do stylu tekstów użytkowych. [...] charakteryzuje się wyrazistą trójdzielną budową oraz ograniczoną liczbą składników o różnym stopniu obligatoryjności. Ramę tekstu tworzą dane faktograficzne (na początku: nagłówek, lista uczestników i formuła inicjalna; na końcu: formuła finalna, data i miejsce oraz podpisy). Część zasadniczą i najobszerniejszą stanowi relacja z przebiegu obrad o charakterze narracyjnym i/lub syntetycznym. Najlepiej wyróżnionymi graficznie i przestrzennie składnikami są zwykle: nagłówek, lista uczestników oraz podpisy.

Źródło: Anna Wojciechowska, *Uwarunkowania zewnętrzne a realizacja wzorca gatunkowego protokołu*, „Język a Kultura” 2012, t. 23, s. 121–122.

((Stanisław Barańczak

Protokół

Zdając sobie sprawę z własnej winy, ponad wszelką wątpliwość (*oklaski*) udowodnionej przez przedmówców, chciałbym oświadczyć na usprawiedliwienie, mimo (*okrzyk: brawo!*) iż takie wykroczenie przeciw wszelkim normom nie może być (*oklaski*) usprawiedliwione, że urodziłem się istotnie, ale nie z własnej woli i bez złych zamiarów; ten postępek mi ciążył przez (*śmiech, brawa*) długie lata; jak słusznie podkreślono w dyskusji, nie potrafiłem wyciągnąć z (*oklaski*) tego

odpowiednich wniosków i starałem się zatrzeć ślady swego czynu, ale po (*ironiczne sykanie*) gruntownym i szczerym przemyśleniu swej dotychczasowej postawy, pragnę stanowczo odciąć się od niej i poprosić o (*śmiech*) danie mi jeszcze jednej szansy (*oklaski przechodzące w owację*).

Źródło: Stanisław Barańczak, *Protokół*, [w:] Stanisław Barańczak, *Wybór wierszy i przekładów*, Warszawa 1997, s. 68.

Ćwiczenie 3

Zaznacz P, jeśli spostrzeżenie o wierszu *Protokół* Stanisława Barańczaka jest zgodne z jego wymową, lub F, jeśli nie jest.

	P	F
Podmiotem lirycznym wiersza jest osoba usprawiedliwiająca się z własnego życia przed nieznanym audytorium.	☐	☐
Anonimowi odbiorcy wykazują dezaprobatę dla wyznania osoby mówiącej.	☐	☐
Utwór nie ma charakteru ośmieszającej stylizacji.	☐	☐

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij, dlaczego utwór *Protokół* Stanisława Barańczaka można uznać za ironiczny.

Wyjaśnij, co stanowi materiał poetycki w poniższych wierszach. Jakie formy wykorzystał Stanisław Barańczak do ironicznego przedstawienia tematu swojego wiersza?

((Stanisław Barańczak

Określona epoka

Żyjemy w określonej epoce (*odchrząknięcie*) i z tego
trzeba sobie, nieprawda, zdać z całą jasnością.
Sprawę. Żyjemy w (*bulgot*
z karafki) określonej, nieprawda,
epoce, w epoce
ciągłych wysiłków na rzecz, w
epoce narastających i zaostrzających się i
tak dalej (*siorbnięcie*), nieprawda. Konfliktów.
Żyjemy w określonej e (*brzęk odstawianej*
szklanki) poce i ja bym tu podkreślił,
nieprawda, że na tej podstawie zostaną
nakreślone perspektywy, wykreślane będą
zdania, które nie podkreślają dostatecznie, oraz
przekreślone zostaną, nieprawda, rachuby
(*odkaszlnięcie*) tych, którzy. Kto ma pytania? Nie widzę.
Skoro nie widzę, widzę, że będę wyrazicielem,
wyrażając na zakończenie przeświadczenie, że
żywemy w określonej epoce, taka
jest prawda, nieprawda,
i innej prawdy nie ma.

((Stanisław Barańczak

Garden party

„Pomarańcza, jak widzę, z Malty – wyśmienita!”

Norwid

„Przepraszam, nie dosłyszałam nazwiska?... Banaczek?...

Czy to czeskie nazwisko? A, polskie! To znaczy,
pan z Polski? jakże miło. Państwo przyjechali
całą rodziną? dawno?”, „No nie, wybacz, Sally,
zamęczasz pytaniami, a trzeba, po pierwsze,
zaprowadzić do stołu – proszę, tu krakersy,
potato chips, sałatka – pan sobie naleje
sam, prawda? Witaj Henry –”, „I co też się dzieje
ostatnio w Polsce? Co porabia Wa..., no, ten z wąsami,
zna go pan osobiście? Nie? Widzę czasami
w dzienniku demonstracje – choć czy można wierzyć
tej naszej telewizji, koszmar, prawda? jeży
się włos od wszystkich tych reklam – cenzury –
Europejczycy słusznie twierdzą, że kultury
nam brakuje –”, „Cześć, jestem Sam. Mówi mi Billy,
że pan z Polski – znam Polskę, widziałem dwa filmy
z Papieżem – ten wasz Papież nic nie wie o świecie,
straszny konserwatysta –”, „A jak pańskie dzieci?
Mówią już po angielsku? Czy chodzą do dobrej
szkoły?”, „Te szkoły publiczne to problem
numer jeden, niestety –”, „Nie zgadzam się, Sammy,
szkoły są lepsze, jeśli rodzice, my sami,
dbamy o to –”, „Tak, ale budżet federalny –”,
„Hej, wy tam, skończcie wreszcie, co to za fatalny

obyczaj – dyskutować przy winie, zakąsce
na poważne tematy –”, „Więc? co słyszeć w Polsce?”

Źródło: Stanisław Barańczak, *Garden party*, [w:] Stanisław Barańczak, *Wybór wierszy i przekładów*, Warszawa 1997, s. 256.

((Stanisław Barańczak

Przysłowiowa bawełna

Przysłowiowa bawełna, która
w myśl wcześniejszych założeń

miała służyć – powiedzmy sobie szczerze, bez
owijania w nią – głównie
do tego, aby w nią
niczego
nie owijać,

w chwili obecnej
należy do rzędu tekstyliów szczególnie modnych i poszukiwanych,

aczkolwiek
(powiedzmy sobie szczerze)
kurczy się w praniu
mózgów, i

choć kłamstwo ma krótkie nogi, to i tak
wystają
spod przysłowiowej bawełny na dobry kilometr,
kiedy kłamstwo próbuje się skromnie ukryć pod
różowym płaszczkiem
bawełnianego języka

Źródło: Stanisław Barańczak, *Przysłowiowa bawełna*, [w:] tegoż, *Wiersze zebrane*, Kraków 2007, s. 179.

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z wierszem Ewy Lipskiej *Kogut*. Zaznacz kolorem te wyrażenia, które odnoszą się do rzeczywistości przesłuchań w czasie komunizmu.

 żółty

Przyszli dwaj panowie
zrewidować mój mózg.
Chodzili mi po głowie
całymi godzinami .
Świecili latarkami
jak gwiazdami w oczach.
Fotografowali pomysł
który mi przyszedł do głowy
pięć tysięcy lat temu.
Zdejmowali z niego
odciski moich myśli.
Wreszcie wynieśli go na noszach.
Wynieśli pamięć wczesnej młodości
i paczkę listów ze śladami antylop
zawiadamiających moich przyjaciół
że zdarzyło mi się nieszczęście.

A na pustkowiu mojego mózgu
pieje kogut przyszłości

Ewa Lipska, „Kogut” z tomu: „Trzeci zbiór wierszy”, 1972.

Ćwiczenie 7

Na podstawie wskazań w poprzednim ćwiczeniu wyjaśnij, w jaki sposób wyrazy, wyrażenia, które można skojarzyć z przesłuchaniami w okresie komunizmu wchodzą w relację z sąsiadującymi wyrażeniami.

Wypisz z wiersza Zagajewskiego *Mała piosenka o cenzurze* środki stylistyczne. Następnie uzasadnij, czy stanowią przejaw ironii.

((Adam Zagajewski

Mała piosenka o cenzurze

Tyś jest, **cenzero**, wcale nie taka straszna
Nie **kazamaty**, ani krople słonej wody
Co płyną po ciemnych i kamiennych ścianach,
Nie świst pejcza i krwawe zaklęcia
Tylko słońce w frankach, jesionowe biurko,
Wesoło gwiżdże czajnik, kawy domowy zapach
W kątach się rozpiera i słyszać wysoki
Perlisty śmiech zażywnej urzędniczki
Która trzyma w ręku zwyczajne nożyczki.

(wiersz z tomu *List*, 1983.)

Źródło: Adam Zagajewski, *Mała piosenka o cenzurze*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Kraków 2010, s. 49.

Wypisz z wiersza te frazy, których rekonstrukcji dokonał poeta. Następnie opisz funkcję tego działania poetyckiego w kontekście ironii nowofalowej.

((Ryszard Krynicki

Strzępy listu miłosnego

gdziekolwiek ciebie spotkam na wysokich słowach
cholera jasna gwiazda
słowa brzmią nocą ostrożniej niż stąpanie
po schodach
mówiłem zwierzę zwierzenia odzierane ze skóry
siódmej skóry potu
w siódmy dzień głodu – pierwszy dzień stworzenia
spojrzenie twoje krzewi się we mnie i rani do krwi
twoje światłe włosy
jasna gwiazda w śniegach w srebrnej sierści szronu
nad gałęziami pożaru
(kocham nie ciebie lecz myśli o tobie)
szczęśliwego nowego głodu
szczęśliwego nowego bólu
(wiersz z tomu *Akt urodzenia*, 1969.)

Źródło: Ryszard Krynicki, *Strzępy listu miłosnego*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Kraków 2014, s. 21.

Praca domowa

Zapoznaj się z definicją słownikową ironii romantycznej a następnie na przykładzie wiersza Adama Zagajewskiego *Komunikat* wyjaśnij, czy można ją odnieść do twórczości Nowej Fali. Jeśli tak, uzasadnij, w jaki sposób przejawia się w twórczości Nowej Fali gra

przeciwieństw, „igranie utrwalonymi w tradycji konwencjami literackimi i wartościami estetycznymi, łączenie pierwiastków sprzecznych i dysonansowych, tragicznych i komicznych, wzniosłych i niskich, realistycznych i fantastycznych, literackich i ludowych, moralistycznych i libertyńskich”. Napisz na ten temat tekst liczący co najmniej 250 słów.

((Adam Zagajewski

Komunikat

Jeżeli żyjesz w państwie deficytowym,
w którym wielka ilość przemówień
równoważy wszelkie niedomówienia,
w którym ogrody botaniczne i zielniki
są wzorem poprawności językowej
a ulubioną potrawą ludności
są gołąbki pokoju, jeśli mieszkasz w kraju,
w którym płoną róże, ulice są coraz szybsze,
miasto pochyla się jak słonecznik
i jednomyślnie rosną lasy,
gdzie każdy nosi przy sobie swoją fotografię
i imiona zmarłych, gdzie wyznaje się
ironiczną religię wspomnień i podwójnej wiary,
napisz do mnie; zbieram widokówki,
interesuję się muzyką, malarstwem,
filatelistyką, sportem i poezją.

1970

(wiersz z tomu *List*, 1983.)

Źródło: Adam Zagajewski, *Komunikat*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Kraków 2010, s. 45.

((Michał Głowiński i in.

Słownik terminów literackich

(ang. *romantic irony*) – wykształcona przez filozofię i estetykę niemieckiego romantyzmu koncepcja postawy artysty wobec świata, charakteryzująca się: (...) traktowaniem twórczości jako gry

ujawniającej przeciwieństwa rządzące bytem i sztuką, a pozwalającej na uzyskanie wobec nich dystansu. Sferze reguł literackich ironii romantycznej odpowiadało między innymi igranie utrwalonymi w tradycji konwencjami literackimi i wartościami estetycznymi, łączenie pierwiastków sprzecznych i dysonansowych, tragicznych i komicznych, wzniosłych i niskich, realistycznych i fantastycznych, literackich i ludowych, moralistycznych i libertyńskich, eksponowanie dominacji artysty nad dziełem a bohatera nad światem przedstawionym. Ironia romantyczna (ang.

Źródło: Michał Głowiński i in., *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2002, s. 222: *ironia romantyczna*.

Dla nauczyciela

Autor: Maria Gniłka-Somerlik

Przedmiot: Język polski

Temat: Ironia w twórczości Nowej Fali jako narzędzie do walki o człowieczeństwo

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;

6) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście;

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

2) zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt);

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

5) tworzy formy użytkowe: protokół, opinię, zażalenie; stosuje zwroty adresatywne, etykietę językową;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Lektura obowiązkowa

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu Ocalenie oraz Traktat moralny (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów Pan Cogito oraz Raport z oblężonego miasta, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;
Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

5) rozróżnia ironię w zależności od celu: satyrycznego, parodystycznego, przejawu drwiny i sarkazmu.

Lektura uzupełniająca

16) wybrane wiersze poetów polskich i obcych;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne. Uczeń:

- definiuje pojęcie ironii;
- wskazuje przejawy ironii w wybranych wierszach twórców Pokolenia'68;
- analizuje zaskakujące zestawienia wyrażeń i fraz w wierszach nowofalowych;
- wyjaśnia, w jaki sposób dobór formy komunikatów urzędowych i prasowych jako materiału poetyckiego wpływa na ironiczny wydźwięk wiersza.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;

- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca

Nauczyciel pyta uczniów o pojęcie ironii: czy znają definicję; czy stosują ironię w swoich wypowiedziach; czy potrafią ją rozpoznać w różnych wypowiedziach (potocznych i artystycznych). Po ogólnoklasowej dyskusji na temat pojęcia ironii nauczyciel informuje uczniów o tym, że w okresie komunizmu ironia w poezji funkcjonowała także w wymiarze etycznym. Przykładem takiego wykorzystania możliwości ironii jest twórczość poetów Nowej Fali. Następnie nauczyciel przedstawia „Wprowadzenie” do lekcji, jej cele i zapisuje temat na tablicy.

Faza realizacyjna

Uczniowie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”, przede wszystkim z kontekstem pokoleniowym i historycznym Nowej Fali. Kontrolnie mogą wykonać ćwiczenie 1 z sekcji „Sprawdź się”. Następnie uczniowie skupiają się na pojęciu ironii w ujęciu Piotra Łaguny. Dodatkowo nauczyciel może wyświetlić definicję z *Wielkiego słownika języka polskiego*. Następnie uczniowie przystępują do pracy z multimedium „Mapa myśli”, by sprawdzić, w jaki sposób ironia realizowała się w twórczości Nowej Fali. Po zapoznaniu się treścią mapy wykonują polecenie 1.

Uczniowie pracują w sekcji „Sprawdź się” z wierszami poetów: Stanisław Barańczak, Ewa Lipska, Ryszard Krynicki, Adam Zagajewski. Wskazują przejawy ironii; opisują funkcję formy komunikatu prasowego, protokołu jako materiału poetyckiego; wyjaśniają poetycką funkcję zestawienia zwrotów potocznych z metaforą.

Faza podsumowująca

W fazie podsumowującej nauczyciel prosi uczniów, by spróbowali napisać własny wiersz, w którym w sposób ironiczny wykorzystają formę komunikatu z przestrzeni internetowej (wiadomość lub wymiana wiadomości w komunikatorze; podcast; komentarz w mediach społecznościowych i inne). Po wykonanej pracy twórczej uczniowie prezentują jej efekty na forum klasowym.

Praca domowa:

Praca domowa

Zapoznaj się z definicją słownikową ironii romantycznej a następnie na przykładzie wiersza Adama Zagajewskiego *Komunikat* wyjaśnij, czy można ją odnieść do twórczości Nowej Fali. Jeśli tak, uzasadnij, w jaki sposób przejawia się w twórczości Nowej Fali gra przeciwieństw, „igranie utrwalonymi w tradycji konwencjami literackimi i wartościami estetycznymi, łączenie pierwiastków sprzecznych i dysonansowych, tragicznych i komicznych, wzniosłych i niskich, realistycznych i fantastycznych, literackich i ludowych, moralistycznych i libertyńskich”. Napisz na ten temat tekst liczący co najmniej 250 słów.

((Adam Zagajewski

Komunikat

Jeżeli żyjesz w państwie deficytowym,
w którym wielka ilość przemówień
równoważy wszelkie niedomówienia,
w którym ogrody botaniczne i zielniki
są wzorem poprawności językowej
a ulubioną potrawą ludności
są gołąbki pokoju, jeśli mieszkasz w kraju,
w którym płoną róże, ulice są coraz szybsze,
miasto pochyla się jak słonecznik
i jednomyślnie rosną lasy,
gdzie każdy nosi przy sobie swoją fotografię
i imiona zmarłych, gdzie wyznaje się
ironiczną religię wspomnień i podwójnej wiary,
napisz do mnie; zbieram widokówki,
interesuję się muzyką, malarstwem,
filatelistyką, sportem i poezją.

1970

(wiersz z tomu *List*, 1983.)

Źródło: Adam Zagajewski, *Komunikat*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Kraków 2010, s. 45.

((Michał Głowiński i in.

Słownik terminów literackich

Ironia romantyczna (ang. *romantic irony*) – wykształcona przez filozofię i estetykę niemieckiego romantyzmu koncepcja postawy artysty wobec świata, charakteryzująca się: (...) traktowaniem twórczości jako gry ujawniającej przeciwieństwa rządzące bytem i sztuką, a pozwalającej na uzyskanie wobec nich dystansu. Sferze reguł literackich ironii romantycznej odpowiadało między innymi igranie utrwalonymi w tradycji konwencjami literackimi i wartościami estetycznymi, łączenie pierwiastków sprzecznych i dysonansowych, tragicznych i komicznych, wzniosłych i niskich, realistycznych i fantastycznych, literackich i ludowych, moralistycznych i libertyńskich, eksponowanie dominacji artysty nad dziełem a bohatera nad światem przedstawionym.

Źródło: Michał Głowiński i in., *Słownik terminów literackich*, Wrocław 2002, s. 222: *ironia romantyczna*.

Materiały dodatkowe:

- Agata Stankowska, *Poezji nie pisze się bezkarnie. Z teorii i historii tropu poetyckiego*, Poznań 2007.
- Bożena Tokarz, *Poetyka Nowej Fali*, Katowice 1990.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Mapa myśli”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.